

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

ראה תשס"ט

פרשת שבוע

ולקחת את המרצע... והיה לך עבד עולם
ואף לאמתך תעשה כן! היתכן?!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בפרשתנו מופיעה הפסוקים המפתיעים:

"והיה כי יאמר אליך ל' אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך: ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן" (דברים ט"ו ז-ז).

הסיפא לכאורה, קשה מאוד, איך יתכן שאמה העבריה תרצע ותהפוך לשפחת עולם, גם אם תשתחרר ביובל? הרי הדבר מנוגד לכל מה שהתורה מלמדת אותנו ביחס לאמה העבריה וגם מנוגד, לכאורה, למה שלימדונו רבותינו במסכת אבות "מרבה שפחות מרבה זמה" (פ"ב מ"ז) וכן למה שלימד בלעם הרשע "אלהיהם של אלו שונא זימה הוא" (סנהדרין דף קו ע"א).

הלכות 'אמה העבריה' משדרות כולן את המסר, כי מציאות זו איננה רצויה ויש לצמצמה ככל שניתן עד למינימום. אין להסכים או לאפשר מצב בו האמה תנוצל על ידי בעליה. נדגים עקרונות אלה בכמה הלכות:

א. "אין האב רשאי למכור את בתו אלא א"כ העני ולא נשאר לו כלום לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות שעליו" (רמב"ם הלכות עבדים פ"ד ה"ב). יש לו אחר כך, כופים אותו לשחררה (שם).

ב. ניתן למכור את הבת רק עד לגיל בו היא ראויה לחיי אישות. הגיעה האמה לגיל זה הרי היא משתחררת מיד.

ג. עברו שש שנים מיום מכירתה או שהגיע זמן היובל - האמה משתחררת.

ד. אין האדון רשאי למכרה או לתיתה במתנה לאף אדם אחר. נתן אותה בטל הדבר והיא משתחררת. מת האדון אינה עוברת ליורשיו אלא משתחררת (שם ה"ד).

ה. מצווה על האדון ליעד את האמה להיות אשתו או אשת בנו. כך מאפשרת התורה לאמה להפוך לגבירה. היעוד הוא תחליף לקידושין. לכן יעוד זה נעשה רק מרצונה החופשי (שם ה"ח ולא כשיטת ר"ת קידושין ה"ע ד"ה "שכן ישנן", עיינו בחידושו הנפלא של המשך חכמה בענין זה על פסוקנו).

ו. מי שאינו יכול ליעד אינו יכול לקנות אמה העבריה (שם ה"יא).

ז. אין ליעד שתי אמות.

ח. לאחר הנישואין הופכת האמה לאשה החוקית והבעל חייב לה כל מה שבעל יהודי מתחייב לאשתו בכתובתה (שם פ"ד ה' ו-ז).

לפיכך, אי אפשר להבין את פסוקנו כפשוטו. לכן, חז"ל במסכת קידושין למדו את הסיפא של הפסוק "ואף לאמתך תעשה כן" כמתייחסת לענין הקודם שמופיע בפרשיה והוא דין הענקה. וז"ל הכתוב:

"וכי תשלחנו חפשי מעמך ל' א תשלחנו ריקם: העניק תעניק לו מצ' אנו ומגרנך ומיקרבך אשר ברכך יק' וק' אל' היך תתן לו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים! ופדך יק' וק' אל' היך על כן אנ' כי מצורך את הדבר הזה היום" (שם יג-טו).

פוסק הרמב"ם - השתחררה האמה האדון חייב לתת לה תשלומי "הענקה" - מעין תשלומי פיצויים הנהוגים כיום למי שעוזב מקום עבודה (שם פ"ג ה"יד).

אם כך, כל דין 'אמה העבריה' הותר על ידי התורה, רק כדי להציל מחרפת רעב את בתו של מי שירד מנכסיו ואיננו מסוגל לפרנס את בנותיו.

בזמן האחרון קראנו באמצעי התקשורת על בנות עניים ה"מוכרות את גופן" במחיר "מנת פלאפל" כדי לא לרעוב.

על מדינת ישראל כמדינה יהודית, להציל מ"חרפה" זו על ידי תיקון תקנות המתאימות לזמננו, שהרי דין 'עבד עברי' ו'אמה העבריה' אינו נוהג בימנו.

הרבנות הראשית לישראל היא זו שצריכה להתייצב בראש המאבק להצלתן!

מש' 'ארץ חמדה' משתתפת בצערם של מש' הרב יוסף כרמל, ראש המכון על מות אימו, גב' מלכה טובע ע"ה

לע"נ

יצחק אייזיק יודן
בן יהודה לייב ז"ל
גלב"ע כ"ט באב

לע"נ

רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ

הרב אשר וסרטיל ז"ל
גלב"ע ט' כסלו תשס"ט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יט- כה במנחם אב, בבא מציעא קו-קיב

זכויות השכן - "בר המצרא"
הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טויבע ע"ה בת הרב יעקב לייב זצ"ל

השבוע בדפי הדף היומי הגמרא (דף קח) קובעת שכאשר אדם מוכר שדה, יש לבעל השדה הצמודה אליו (=בר מצרא- בן המצר) זכות ראשונים לקנות ממנו את השדה. גם אם אדם כבר מכר את שדהו, בן המצר יכול לסלק את הלוקח ולקנות את השדה לעצמו. הלכה זו היא חלק מקיום מצוות התורה "ועשית הישר והטוב" (דברים ו, יח). כלומר, אף על פי שמן הדין אדם רשאי למכור את שדהו לכל מי שלבו חפץ, חכמים קבעו שראוי שבן המצר יהיה קודם לאנשים אחרים. זאת כיוון שיש לו תועלת גדולה בכך שתהיה לו שדה נוספת צמודה לשדה שלו. כאמור, הגמרא דנה לגבי שדות. הראשונים דנים האם גם בדברים נוספים ישנה הלכה זו שבן המצר קודם לאנשים אחרים. דעת רבינו תם (מובא בתוספות קח עמוד ב ד"ה ארעא) שבבתיים אין לבן המצר זכות ראשונים. טעמו הוא שרק בשדה, שאדם יכול לחבר בין שתי השדות ולעבד אותם ביחד יש זכות לבן המצר.

אולם, דעת רוב הראשונים (הובאו בטור ובית יוסף חושן משפט קעה, פא) שגם בבתיים יש זכות לבעלים של הבית השכן לקנות את הבית העומד למכירה. טעמם הוא שגם בבתיים לפעמים אדם זקוק לבית נוסף צמוד לשלו או שהוא רוצה להרחיב את ביתו ויוכל לעשות זאת על ידי חיבורו לבית הצמוד. השולחן ערוך (קעה, נג) פסק שגם בבתיים יש זכות לבן המצר.

מקרה נוסף שדנו בו הראשונים הוא מקומות בבית הכנסת. לפנים היה נהוג שאנשים היו קונים את המקומות בבית הכנסת, ואדם היה יכול למכור את מקומו לאחר. גם כאן נשאלת השאלה, האם לבעל המקום הצמוד יש זכות ראשונים לקנות את המקום. דעת הראב"ד (הובא בטור קעה, פה) שאם מדובר על ספסל שהמקום צפוף עליו, בני הספסל הם קודמים לקנות את המקום כדי שיכולו לשבת יותר בריחוק. בכל מקרה אחר גם לדעת הראב"ד אין זכות לבן המצר בקניית מקום בבית הכנסת. הבית יוסף הסביר שטעמו של הראב"ד הוא שכיוון שיש לאדם מקום אחד בבית הכנסת אין הוא זקוק למקום נוסף.

אולם ראשונים אחרים כתבו שבכל מקרה יש זכות לבן המצר גם במקומות בבית הכנסת, וכן פסק השולחן ערוך (שם). הפתחי תשובה (שם ס"ק נג) מסביר שהטעם הוא שאדם רוצה שבני משפחתו יישבו לידו בבית הכנסת, ולכן הוא זכאי לקנות את המקום הסמוך לשלו. לפי סברא זו, יש שכתבו (משפטיך ליעקב חלק ב סימן טז) שגם בקברים, יש זכות לבני המשפחה לקנות את הקבר הצמוד לקבר של אחד מיקיריהם כיוון שבני משפחה רוצים להיקבר סמוכים זה לזה.

שער לדיון

המדור "שער לדיון" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך בונה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

יש שלוח לדבר עבירה - כיצד? (2)
הרב אוריאל אליהו

בשבוע שעבר התחלנו לעסוק בכלל ההלכתי של "אין שליח לדבר עבירה" (ב"מ י, ע"א), למדנו גם כי יש מצבים שבהם יש שליח לדבר עבירה. כגון לדעת רבינו, כשהשליח אינו בר חיובא ולדעת רב סמא כשעושה בעל כורחו. נחלקו הראשונים מה דינו של שליח שלא ידע שהוא עושה עבירה, כגון שאמר אחד לחברו לך והבא לי ממקום פלוני חפץ מסוים שהוא שלי, והלך השליח והביאו, ובאמת חפץ זה שייך לאחרים או שהוא של הקדש. דעת המרדכי והתוס' (ב"ק עט, ע"א ד"ה נתנו) שהמשלח חייב. סברתם שהרי מה שאין שליח לדבר עבירה (להלן, אש"לד"ע) היינו משום "דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין" - דהיינו שהמשלח לא צפה שהשליח יעשה שליחותו, שהרי מסתמא ישמע לדברי הרב"ד דהיינו הקב"ה, ולא לדברי התלמיד, דהיינו המשלח.

אבל כשהשליח לא ידע כלל שיש כאן עבירה ודמי לבעל כרחו (תוס' ב"ק שם) ודמי למי שאינו בר חיובא (תוס' בקידושין), במקרה זה "יש שליח לדבר עבירה".
כן פסקו הרמ"א ומהרש"ל (עיין חו"מ סי' שמח ס"ח).
לעומתם דעת הריטב"א ונמו"י שלעולם אשלד"ע, אף כשהשליח לא ידע שיש כאן עבירה.
סברתם שהשליח היה צריך לחוש שמא יש כאן עבירה (ש"ך) אי נמי משום שלמסקנת הגמ' למדנו מפסוק שאשלד"ע ולא משום הסברא דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין (כריטב"א ולא כרש"י).
לפי זה לא חידשה התורה דין שליחות כלל במקום שיש עבירה. (וכפי שהבאנו כבר בעבר מחלוקת זו).
כך פסק הש"ך (חו"מ סי' שמח)
עוד יש לדון לשיטת הנמו"י והריטב"א שפטרו את המשלח, האם השליח יהיה חייב, לדעת הסמ"ע (סי' שמח ס"ח)
השליח חייב על הגניבה (כגון שאבדה וכד') אע"פ שלא ידע שגונב, שהרי אדם מועד לעולם ואפילו באונס חייב.
אבל הש"ך (שם) חולק וסובר שגם השליח וגם המשלח פטורים.
נפקא מינא מעניינת שהביא בהגהות דרישה ופרישה (טור סי' שמח) בשם תרומת הדשן, בשולח גנב מפורסם שוודאי הוא שיגנוב, לדעת התוס' והמרדכי המשלח חייב, ואילו לנמו"י והריטב"א המשלח פטור.
מקרה נוסף שמצינו בו דין שליח לדבר עבירה הינו בשותפים שגנבו כאחד שמבואר בב"מ (ח) ששניהם חייבים.
לדעת רש"י אפילו אחד גנב לבדו כיוון שגנב ע"ד חברו ובשביל שניהם מיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה ושניהם חייבים. אבל כשגונב רק בשביל חברו ולא בשביל עצמו אשלד"ע.
אבל התוס' סוברים שגם כשהגביה בשביל שניהם אשלד"ע, ורק כשהגביהו שניהם ביחד התחייבו שניהם, שכל אחד נעזר בהגבהת חברו אבל גם מגביה בעצמו.

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?
פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"
טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626
BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Torino, Italy

טורינו, איטליה
תמוז תשנ"ג

שו"ת "במראה הבזק":
שאלה

האם גר יכול להצטרף לב"ד של ג' לקבל גרים אחרים, ומה הדין בדיעבד?

תשובה

נראה שגר לא יכול לשבת בבית-דין לגייר גרים¹, ואף-על-פי שיש לפקפק על פסק זה², כך צריכים לנהוג³. ולעניין דיעבד יש להקל⁴.

¹ "חכמת שלמה" של הרב שלמה קלוגר (י"ד סי' רסח סעיף ג) כתוב ששאלה זו תלויה במחלוקת רש"י ותוס' ביבמות דף קב ע"א. ונראית כוונתו שהוא מדמה גירות לדיני נפשות, הואיל ויכול לבוא לידי נפשות, כגון איסור אשת איש, ולכן לפי תוס' אסור לגרים לגייר - הואיל וסבירא להו שגר פסול לדון גר בדיני נפשות. אבל לשיטת רש"י יהיה מותר לגר לגייר, הואיל וגר דן בדיני נפשות. והואיל ואנחנו פוסקים כתוס', כמבואר בשו"ע י"ד סי' קסט ובחו"מ סי' ז סעיף א ובכל הפוסקים, יוצא שגר לא יכול לשבת בבית-דין לגייר גרים.

² אף-על-פי שבגירות צריכים בית-דין של שלושה (יבמות מו ע"ב, נפסען בשו"ע י"ד סי' רסח), נראה שאינה חמורה מדיני ממונות, שהרי לומדים את עצם הצורך בבית-דין לגירות משום שבגירות כתוב "משפט" (יבמות שם). כוונת הגמרא בזה היא לאמור שכמו שבדיני ממונות צריכים שלושה, כך בגירות צריכים שלושה (תוס' קידושין סב ע"ב ד"ה גר). וה"ר יהודה ברבי יו"ט ורבנו שמחה ז"ל (מובאים דבריהם במרדכי יבמות לו) הרחיקו לכת בדמיון גירות לדיני ממונות וכתבו שמדאורייתא גירות כשרה בדין אחד, כמו שמצאנו (בתחילת מסכת סנהדרין) בדיני הודאות והלוואות שכשרים בדין אחד, ורק מדרבנן צריכים שלושה דיינים בבית-דין של גירות. ואפילו תוספות (קידושין סב ע"ב ד"ה גר) היתה להם הוה אמינא כזאת, ודחו אותה רק מכוח הכלל דכל היכא דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא - לחומרא מקשינן. רואים

מכל זה שהגמרא לומדת את דיני בית-הדין של גירות מדיני בית-דין של ממונות, ואם כן גר צריך להיות כשר לגייר גרים כמו שהוא כשר לדון גר בדיני ממונות (יבמות קב ע"א, נפסק בשו"ע חו"מ סי' ז סעיף א)!

ויותר מזה, ראינו שאפילו את דיני הגירות עצמם לומדים מדיני ממונות, שהרי יש מחלוקת בין ראשונים, אם טבילת גר בלילה כשרה או לאו, ומחלוקתם תלויה בשאלה, אם טבילה דינה כתחילת דין - ואז פסולה בלילה, או כסוף דין - ואז כשרה בלילה (עיין רשב"א יבמות מו ע"ב ד"ה ושמ"מ, וריטב"א שם ד"ה ושמ"מ, ובשו"ע יו"ד סי' רסח בט"ז ס"ק ט, ש"ך ס"ק ט ובגר"א ס"ק ז). רואים אפוא שגם דיני הגירות עצמם הם דיני ממונות, שבהם סוף דין כשר בלילה, בעוד שבדיני נפשות גם סוף דין פסול בלילה (סנהדרין דף לב ע"א). וא"ת שחליצה תוכיח שצריכים דווקא ישראל גמור בבית-דין של חליצה (יבמות קב ע"א ונפסק באה"ע סי' קסט), ואף-על-פי-כן מדמים אותה לדיני ממונות (יבמות קד ע"א)? אין זו ראייה, שבחליצה יש גזירת הכתוב, שכשרה רק בישראל, מה שאין כן בגירות, שלומדים מדיני ממונות, ולכן צריכים ללמוד כל ענייניה מדיני ממונות. ועוד, שחליצה עצמה כשרה בלילה, ורק מצד גביית הכתובה פסולה בלילה (עיין אה"ע סי' קסט ב"פתחי תשובה" ס"ק ט), ולכן רואים שבחליצה עצמה אין דין תחילת דין וסוף דין, שהרי אינה דיני ממונות, מה שאין כן בגירות, אם דנים מצד תחילת דין וסוף דין, על כן הוא כדיני ממונות ממש, וגרים צריכים להיות כשרים לדון בבית-דין של גרים, כמו שכשרים הם לדון בבית-דין של ממונות.

³ הואיל ולא מצאנו פוסק שמכשיר במפורשות, אין לנו כוח לפסוק נגד המשתמע מדברי ה"חכמת שלמה".
⁴ מאחר שאפשר להתווכח על עצם הפסק של ה"חכמת שלמה", כמו שכתבנו בהערה 2. ואפילו לשיטת ה"חכמת שלמה" יש לומר שבדיעבד אפשר לסמוך על שיטת רש"י, שגר כשר לדון גר בדיני נפשות, ובפרט שהב"ח כתב (חו"מ סי' ז) שגם דעת רבנו ירוחם היא לפסוק כרש"י (ועיין בס' "הלכה פסוקה", הלכות דיינים סי' ז הערה 10 בשם "מאזנים למשפט", שאפשר לאמר קים לי, כרש"י). בצירוף שיטת הר' יהודה ברבי יו"ט ורבנו שמחה (עיין הערה 2) שמדאורייתא גירות כשרה בדין אחד, ורק מדרבנן צריכים שלושה. על כן מדאורייתא הגירות מתקיימת בדיינים הישראליים, וצירופו של הגר הוא חיוב מדרבנן, ולכן ניתן להקל. נוסף לנ"ל ניתן לצרף דעת ה"כנסת הגדולה" (חו"מ סי' ז "בית יוסף" א) שאם הקהל קיבלוהו עליהו, אפשר לדון, ומשמע מדבריו שאפשר לדון אפילו נפשות, שמתרץ בזה, איך שמעיה ואבטליון היו יושבים בסנהדרין. ואולי אפשר להוסיף לזה גם דעת הריב"א על התורה (פרשת משפטים, מובא ב"מרגליות הים" סנהדרין לו ע"ב אות ה), שאם אין כמותם בישראל, אז גר כשר לדיני נפשות, וכן כתב הרשב"ץ (בס' "מגן אבות", מובא ב"ברכי יוסף" חו"מ סי' ז אות ו) וכן הסכים ה"ברכי יוסף" (שם), ולכן יש לומר שאם במקום שהגר נמצא בו אין כשרים שיכולים לשבת בבית-דין חוץ ממנו, שהוא כשר לכל. ובצירוף כל הנ"ל נראה להכשיר הגירות בדיעבד. חוץ מכל הנ"ל, אם צירפו הגר לבית-דין רק לעניין מילה או טבילה, כשר בדיעבד בכל אופן (עיין יו"ד סי' רסח סעיף ג), ואפילו לרמב"ם ורי"ף שלכתחילה טבל או נימול שלא בפני ג' אסור להינשא לישראלית, בדיעבד לא תצא.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרין   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכי דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים **300 ₪** במקום **360 ₪** (**לחץ לקניה**) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!
מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

